

URMĂRI ALE PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL ÎN LOCALITATEA SALVA, JUDEȚUL BISTRIȚA-NĂSĂUD: ORFANI ȘI VĂDUVE DE RĂZBOI

Consequences of the First World War in Salva, Bistrița-Năsăud County: Orphans and War Widows

Maxim MORARIU

Abstract: *In this study the author presents on the basis of the result of investigation of documents from the County Division of the National Archives of Bistrița-Năsăud County, the status of wounded, widows and orphans of war (World War I) from Salva. Some defining elements are displayed concerning the existence and way of life of the people of this locality after the end of the Great War. The study also contains, in the appendix, a list of orphans and widows of war. The material is a novelty in the field of local history because so far, there are no studies devoted to this theme in Năsăud area.*

Keywords: death, retirement, Ministry, birth certificate.

Mediul rural ardelean a fost afectat în diferite moduri de prima conflagrație mondială.¹ Pe de-o parte, recrutările atentau la ritmurile vieții cotidiene ale satelor de aici,² lăsând în grija femeilor gospodăria, educația copiilor și activitățile agricole, iar pe de altă parte, moralitatea și alte elemente ale vieții din acest mediu au avut de suferit în urma acestuia.³ Multe dintre urmările lui vor fi resimțite și la mai mulți ani după încheierea războiului.

Un exemplu în acest sens îl reprezintă răniții și invalizii rămași în urma conflagrației, a căror integrare socială va constitui o preocupare a autorităților,⁴ dar și văduvele și orfanii de război. Pe teritoriul actualului județ Bistrița-Năsăud, existau, conform documentelor, aproape 6000 de astfel de oameni în perioada imediat

¹ Cf. Eugenia Bîrlea, *Perspectiva lumii rurale asupra primului război mondial*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2004, pentru mai multe informații cu privire la acest subiect.

² Însă, nu doar viața celor rămași acasă era afectată, ci și a celor de pe front, care duceau dorul familiei și care se gândeau cu grijă la cei rămași acasă, după cum reiese din memorialistica păstrată din acele timpuri. Cf., de exemplu: Virgil Curta, *Growing with de war. A Romanian Volunteer on the Austrian-Italian Front, 1915-1917*, translated by Botond Balogh and Florin Curta, Argonaut Publishing House, Cluj-Napoca, 2006; Mihai-Octavian Groza, „Pagini din „memorialistica mărunță” a Primului Război Mondial. Însemnările lui Radu Mărgean”, în *Astra Salvensis*, anul II, număr 3, 2014, pp. 89-98; Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, *Marele Război în memoria bănățeană (1914-1919)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2012; Valeriu Leu, Nicolae Bocșan, Mihaela Bedecan, *Marele Război în memoria bănățeană (1914-1919), volum II, Memoriile lui Pavel Jumanca*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană/Centrul de Studii Transilvane, 2013; Valeriu Leu, Carmen Albert, *Banatul în memorialistica “măruntă” sau istoria ignorată (1914-1919)*, Reșița, Editura Muzeului de Istorie al Județului Caraș-Severin, 1995, pentru mai multe informații cu privire la acest subiect.

³ De altfel, aceste urmări vor fi sesizate atât în paginile memorialisticii de război, cât și în folclorul apărut în această perioadă. Cf. Ion Lucian, *Păunaș mândru rotat: culegere de folclor din Parva, județul Bistrița-Năsăud*, Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2006.

⁴ Cf. ***, „Invalizii, văduvele și orfanii de război”, în *Telegraful Român*, anul LXVII, număr 20, 19 februarie (4 martie) 1919, p. 3.

„Consequences of the First World War in Salva, Bistrița-Năsăud County: Orphans and War Widows”,
Astra Salvensis, II, 4, p. 81-84

următoare încheierii conflictului.⁵ Dintre aceștia, 52 proveneau din comuna Salva.⁶ La Direcția Județeană a Arhivelor Naționale de la Bistrița se păstrează dosarul fiecăruia dintre aceștia. Fiecare astfel de dosar cuprinde scurte biografii ale celor care au avut de suferit în timpul războiului, documente privitoare la invaliditatea pe care o au și la împrejurările în care au dobândit-o sau informații cu privire la decesul soților sau ale părinților, documente medicale care certifică realitatea handicapului acolo unde este cazul, informații cu privire la starea lor materială⁷ și informații cu privire la indemnizația pe care o primesc.

Dosarele păstrate aici sunt importante atât datorită informațiilor pe care le dezvăluie cu privire la urmările războiului, cât și datorită informațiilor pe care le oferă cu privire la modul de viață al oamenilor acelor timpuri. Ele conțin uneori adevărate cronici de familie, iar altele informații prețioase cu privire la starea financiară a oamenilor în perioada interbelică.

De exemplu, Cosmuța Nastasia, născută în data de 22 iunie a anului 1901, rămasă orfană de tată, decedat în război, are parte de o scădere drastică a pensiei la mijlocul anului 1919, din cauza faptului că devine majoră,⁸ indemnizația ei reducându-se de la 100 lei, la jumătate din această sumă.⁹ Cei care se vor ocupa cu pregătirea dosarului ei nu se vor limita însă doar la prezentarea acestor informații, ci vor ilustra și situația ei familială, arătând că s-a căsătorit cu Cosmuța Natu Gheorghe, născut la data de 22 aprilie 1902 și că avea la data întocmirii documentației (1923), 3 copii cu acesta.¹⁰

Pe baza informațiilor provenite din acest fond, lui Cleja Anchidim, un alt om din localitatea Salva, care a avut de suferit în timpul conflagrației i se poate reconstitui în mare parte chiar biografia.¹¹ Astfel, documentele arată că el s-a născut la data de 8 ianuarie a anului 1886 în localitatea Salva, fiind fiul lui Conon și al Nastasiei,¹² că s-a căsătorit la 23 februarie 1911 cu Ștefănuți Ana, cu care nu a avut însă copii,¹³ că în urma rănilor dobândite pe front¹⁴ a pierdut ultimele două degete de la mâna stângă¹⁵ și că averea lui era estimată la 5 jugăre de casă, plus casă, plus 2 cai și o vacă.¹⁶

⁵ Numărul total al lor era, conform inventarului fondului invalizilor de război, cel de 5984. Cf. Arhivele Naționale Direcția Județeană Bistrița-Năsăud (în continuare se va cita ANDJBN), *Fond Invalizi, Orfani de Război*, „I.O.V.R.” *Bistrița, Inventar, (1919-1961)*, f. 1-163.

⁶ *Ibidem*.

⁷ De exemplu, Ani Vasile (n. 1890), la bază econom, care va lupta în cadrul Regimentului 39 Honvezi și va fi rănit, suferind de o fractură de calus radial stâng, deținea în anul 1940, când va fi reevaluat de către autoritățile maghiare în partea de început a ocupației Ardealului de Nord, o vacă și doi cai (*Ibidem*, dosar 40, f. 24).

⁸ *Ibidem*, dosar 896, f. 3.

⁹ *Ibidem*, f. 2; începând cu anul 1923, ea va primi din nou o indemnizație de urmaș în valoare de 100 de lei lunar (*Ibidem*, f. 4).

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, dosar 505, 20 f.

¹² *Ibidem*, f. 5.

¹³ *Ibidem*, f. 6.

¹⁴ Mai precis, în urma unei răni pe care i-a provocat-o un glonț (*Ibidem*, f. 7).

Într-o manieră asemănătoare este întocmit și dosarul lui Ani Vasile, fiul lui Dumitru și Ioana, născut la 1 decembrie 1889, econom de formație, care cuprinde pe lângă referatul comisiei medico-militare și extrase din registrul stării civile sau documente foarte asemănătoare celor pe care le cunoaștem astăzi sub numele de *anchete sociale*.¹⁷ Despre el știm că, în timpul bătăliilor din anul 1914, a suferit o fractură a osului radiar stâng în timp ce lupta în cadrul Regimentului 32 Honvezi, fapt pentru care va fi scutit de prestația militară și va primi ajutor lunar de 30 de lei începând cu anul 1921. Știm de asemenea că, întors de pe front, s-a căsătorit în data de 22 februarie a anului 1919 cu Dedea Raveca,¹⁸ cu care a avut o fată, Mărioara, născută la 7 februarie 1925. Cu privire la averea sa imobilă, se menționează de asemenea că poseda o vacă și 2 cai.¹⁹

Pensiile de urmaș sau ajutoarele financiare vor suscita interesul locuitorilor din Salva nu doar în perioada imediat următoare anului 1918, ci și la câteva decenii mai târziu. Ocupația maghiară a Ardealului de Nord dintre anii 1940-1944 va bulversa statisticile oficiale, astfel că unii oameni nu vor mai primi după anul 1944 ajutor de la stat. De exemplu, Maria Brândușă,²⁰ văduvă din Primul Război Mondial primește pensie pe toată durata perioadei interbelice și apoi și între anii 1940-1944. Ulterior, după revenirea stăpânirii românești în Transilvania, ajutorul ei este sistat, fapt pentru care ea va face, la 10 septembrie 1945, demersuri în scopul redobândirii drepturilor.²¹ Datorită faptului că reușește să dovedească că nu este salariată și își poate demonstra statutul, ea va fi reînscrisă înspre finele anului 1945 ca văduvă de război, primind retroactiv pensia de 4496 lei lunar.²²

Observăm așadar, duritatea experienței Primului Război Mondial și gravitatea urmărilor lui. Documentele prezentate dovedesc, alături de memorialistică, folclor, dar și de alte înscrisuri oficiale că războiul nu s-a sfârșit odată cu încheierea păcii, el continuând prin urmările pe care le-a avut asupra oamenilor. În semn de omagiu pentru cei care au avut de suferit în cadrul evenimentelor dureroase petrecute între anii 1914-1918, care vor paraliza întreaga activitate culturală a zonei Năsăudului²³ și vor

¹⁵ *Ibidem*, f. 5; din cauza lipsei unui tratament corespunzător aplicat la timpul potrivit și probabil și din cauza urmărilor răni, el va pierde ulterior alte două degete de la aceeași mână, astfel că în documentele medicale ulterioare va figura ca având lipsă 4 degete.

¹⁶ *Ibidem*, f. 19.

¹⁷ *Ibidem*, dosar 40, 29 f.

¹⁸ *Ibidem*, f. 17; dosarul conține inclusiv un extras din registrul stării civile a născuților cu informații precise cu privire la soția lui.

¹⁹ *Ibidem*, f. 24.

²⁰ *Ibidem*, dosar 454, 26 f.

²¹ *Ibidem*, f. 7.

²² *Ibidem*, f. 9; aparent, este vorba despre o sumă mare însă, în realitate, suma trebuie văzută în contextul crizei financiare din acea perioadă, care s-a soldat cu devalorizarea vertiginoasă a monedei naționale românești.

²³ De altfel, restaurarea activității culturale a zonei se leagă tot de localitatea Salva, căci prima Adunare Generală a Despărțământului Năsăud al „Astrei” de după război va avea loc tot aici, în anul 1919. Pentru mai multe informații cu privire la acest eveniment, a se vedea: Iuliu-Marius Morariu, „Un document important despre adunarea Despărțământului Năsăud al „Astrei” din anul 1919” în *Pisanii Sângeorșene*, anul II, număr 3 (19), Martie, 2014, pp. 21-25; Idem, „Un document important despre

„Consequences of the First World War in Salva, Bistrița-Năsăud County: Orphans and War Widows”,
Astra Salvensis, II, 4, p. 81-84

marca destinul localității Salva, oferim mai jos, ca anexă a prezentului studiu, o listă a văduvelor și orfanilor de război din localitatea pomenită.

adunarea Despărțământului Năsăud al „Astrei” din anul 1919. Partea a II-a-raportul general al Despărțământului”, în *Pisanii Sângeorșene*, anul III, număr 4 (20), Aprilie, 2014, pp. 46-50.

ANEXĂ:**Văduvele și orfanii de război (din Primul Război Mondial)
din localitatea Salva (în ordine alfabetică):**

1. Cosmuța Nastasia
2. Cleja Anchidim
3. Covaci Nicolae
4. Catone Vasile
5. Cotuș Floare
6. Ceuca Floare
7. Ceuca Irina
8. Cleja Niculae
9. Corușiu Onița
10. Cristea Maria
11. Catarig Floarea
12. Cleja Ioan
13. Ceuca Maria
14. Cleja Paraschiva
15. Dedeș Nicolae
16. Filip Nastasia
17. Hojda Floarea
18. Hirschman Saveta
19. HardaGheorghe
20. Ienciu Canon
21. Ionul (pbb. Ianul) Vasile
22. Iacob Floarea
23. Ienciu Maria
24. Leancă Teodor
25. Lari Teodor
26. Morariu Ioan
27. Morar Clement
28. Mihaeș (Mhiășe) Irina
29. Morariu Vasile
30. Ortace Ana
31. Onul Ana
32. Ostace Ana
33. Ostace Maria
34. Onul Ana
35. Pavelea Saveta
36. Pavelea Saveta
37. Pop Rodovica
38. Puica Saveta
39. Pop Ioana
40. Pupăză Teodor
41. Pașcu Maria
42. Pop Maria
43. Pop Vârvara
44. Petri Ioan
45. Sas Maria
46. Salvan Onița
47. Sas Maria
48. Tănase Todor Ioana
49. Țuțuruga Ilie
50. Urs Thoma
51. Urs Saveta
52. Urs. I. Saveta